

Kas vadovavo žemaičiams Durbės mūšyje?

2010-10-18

Inga Baranauskienė, Vilnius

2010 m. liepos 13 d. minėjome 750-ąsias Durbės mūšio metines. Nors sukaktį gožė Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejus, renginių netrūko. Durbės miestelyje buvo pastatytas paminklinis akmuo, kurį liepos 10 d. iškilmingai atidengė Lietuvos Seimo pirmininkė Irena Degutienė ir Latvijos Seimo pirmininkas Gunaras Daudzė. Savaite anksčiau, prie Tverų, įvyko, gražia tradicija tampantis, Žemaičių vienybės diena paminėti skirtas viduramžių festivalis. Pasirodė keletas Durbės mūšiui skirtų leidinių, surengtos dvi mokslinės konferencijos.

Vis dėlto, nors šio mūšio reikšmė buvo akcentuojama visur, ir konferencijose skaityti pranešimai, ir kai kurios publikacijos parodė, kad jo problematika dar nėra pakankamai gerai ištyrinėta.

Pirmiausiai, atidesnės analizės reikalauja klausimas, kas vadovavo 1260 m. liepos 13 d. kryžiuočius sutriuškinusiems žemaičių pajėgoms, nors problema, atrodytų, triviali.

Šaltinių liudijimai apie žemaičių pasipriešinimo vadą

Pradėdama pasakojimą apie žemaičių pasipriešinimą Vokiečių ordinui, Eiliuotoji Livonijos kronika jų lyderį įvardina aiškiai ir nedviprasmiai:

*Žemaitijoje tuomet gyveno vyras,
Kuris vardu buvo Algminas;
Sumanus buvo didvyris,
Išrinktas pačių žemaičių.*

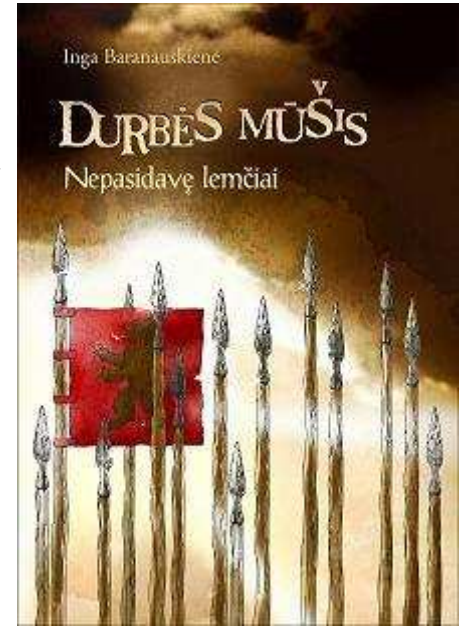
...
*Algminas tada sumanė
Ir vėliau jis tą padarė:
Nebijodamas pavojų,
Jis žygiuoti sugalvojo
Prieš taikingus kuršius,
Kurie jo kaimynai buvo.
Narsusis Algminas
Tarė: „Jei pritarsit,
Jūs, žemaičiai, aš žygiuosiu,
Negailėdamas gyvybės,
Prieš kuršius, nes jie tapo
Nūn krikščionių pakalikais“.
Šis sumanymas žemaičiams tiko,
Tęsė savo kalbą jis:
„Kai mes kuršius nuteriosim
Ir nualinsim jų kraštą,
Tada ir Mindaugas, karalius,
Kad ir pykdamas, eis kartu.“ (1)*

Lietuviška minėtojo žemaičių kunigaikščio vardo forma nėra nusistovėjusi: iš vokiško originalo *Aleman* ji rekonstruojama įvairiai – Algminas (2), Almenas (3), Laiminas (4), Alemanas (5)... Vis dėlto galima be išlygų teigti, kad būtent šis žmogus, kurį toliau, sekdamas naujausiomis lietuviškomis enciklopedijomis (6), vadinsiu Alminu, pakėlė savo gentainius į kovą, suformulavo šios kovos politinę programą, ir maždaug 1255–1256 m. sandūroje surengė pirmąjį pergalingą žygį į Kuršą.

Žinoma, Alminas turėjo vadovauti ir antrajam žemaičių žygiui į Kuršą, įvykusiam maždaug po metų (1257 m. pradžioje) ir pasibaigusiam naujai paskirto Livonijos krašto magistro Burchardo Hornhauzeno pajėgų sutriuškinimu Klaipėdos mūšyje. (7)

„Žemaičių vyriausiąjį“ Eiliuotoji Livonijos kronika pamini ir dar dviejuose epizoduose. Pirmiausia pasakodama apie karo veiksmų atsinaujinimą, pasibaigus po Klaipėdos mūšio sudarytoms dviejų metų paliauboms maždaug 1259 m. vasaros pabaigoje:

*Kartą žemaičių karaliai
Suruošti liepė puotą,
Ji buvo didelė tikrai.*

*Daug draugų jų čia atvyko,
Jie džiaugsmingai valgė gėrė.
Ir vyriausiasis iš jų
Šitaip tarė tiems karaliams:
„Aš džiaugiuosi matydamas
Tiek narsiujų čia karžygių.
Man tai džiaugsmas kuo didžiausias,
Kol tiktai aš gyvas būsiu.
Jūs, žemaičiai, pasistenkit
Dėl garbės, dėl grobio
Prieš krikščionis dieną naktį joti.
Per ilgai ramiai sėdėjot
Ir karą pamiršt galėjot.
Turim vyriškai žygiuoti
Krikščionių kraštą nuniokoti“.
Visiems karaliams tai patiko,
Ir tam pokyly prisiekė
Karo žygin iškeliauti. (8)*

Šis žygis pasibaigė žemaičiams pergalingu Skuodo mūšiu, kuriame žuvo 33 Vokiečių ordino riteriai. (9)

Antrasis epizodas susijęs su nauju žemaičių žygiu, įvykusi iškart po ankstesniojo, t. y. maždaug 1259 m. rudens pradžioje. Magistruui Burchardui Hornhauzenui pavyko sužinoti apie šį žygį iš anksto, ir jis sutelkė visas Livonijos pajėgas prie Vartajos pilies, norėdamas čia pastoti žemaičiams kelią. Tačiau žemaičiai pasirodė, dienai baigiantis, be to, tarp kariuomenių plytėjo „gili dauba“ – tikriausiai Vartajos upės slėnis, todėl Burchardas Hornhauzenas nusprendė atidėti puolimą iki ryto. Tuo tarpu žemaičių žvalgai taip pat pastebėjo kryžiuočių kariuomenės pėdsakus ir pranešė apie tai savo vadams. (10) Toliau įvykiai klostėsi taip:

*Žygūnus karalius siuntė
Į savo karių gretas,
Ir darė tai paslapčia.
Jų tarybai susirinkus,*

*Anų sakyti paprašyta,
Kurie iš žvalgybos atjojo,
Ką tenai jie sužinojo. (11)*

Įvertinę padėtį, žemaičiai nusprendė pasitraukti, prisidengdami nakties tamsa, ir sėkmingai įgyvendino savo sumanymą (12), bet mūsų nagrinėjamai temai šis Eiliuotosios Livonijos kronikos ištrauka svarbi tuo, kad liudija betarpišką žemaičių „karaliaus“ vadovavimą žygiui. Be abejo, galima sakyti, kad anksčiau cituotoje jos ištraukoje apie žemaičių „karalius“ kalbama daugiskaita ir kad atsitraukimu nuo Vartajos pasibaigusiam žygiui galėjo vadovauti bet kuris iš jų, vis dėlto tokia kritika būtų perteklinė – žemaičiams nebuvo jokio reikalo keisti puikią pergalę prie Skuodo iškovojusio karvedžio.

Ar turime pagrindo spėti, kad žemaičių vadovybė pasikeitė anksčiau? Jokio. Pirma, Almino suformuluota veržimosi į Kuršą programa 1259 m. buvo nuosekliai tęsiama, laikantis tos pačios greitų ir ryžtingų prevencinių puolimų taktikos. Antra, žemaičių vadovybės pasikeitimas Vokiečių ordine nebūtų likęs nepastebėtas, todėl Eiliuotoji Livonijos kronika greičiausiai būtų apie jį užsiminusi. Trečia, visa pasaulio istorija rodo, kad lyderio praradimas neišvengiamai sukelia krizę ir ilgesnę ar trumpesnę suirutę, taigi Almino mirtis ar žūtis žemaičiams būtų turėjusi fatališkų pasekmių. Kitaip tariant, ir užuominų apie žemaičių vadovybės pasikeitimą nebuvo, ir bendra įvykių raida vienareikšmiškai rodo, kad Alminas išliko žemaičių vyriausiuoju ar seniūnu bent iki 1261 m. rudens, kai jo siekis priversti Mindaugą nutraukti sąjungą su Vokiečių ordinu pagaliau buvo realizuotas. (13)

O dabar paklauskime savęs, ar 1260 m. liepą į lemiamą žygį prie Durbės žemaičius galėjo vesti kažkas kitas? Teoriškai tokia galimybė gal ir egzistuoja, bet praktiškai ji menkai tikėtina. Durbės mūšio išvakarėse Žemaitija buvo atsidūrusi ištis dramatiškoje situacijoje: Burchardas Hornhauzenas žygiavo į ją su jungtine Livonijos ir Prūsijos kariuomene, (14) kuri tikriausiai buvo dvigubai gausesnės už pačių žemaičių pajėgas. Tokiomis aplinkybėmis kiekvienam žmogui natūraliai norisi likti namie ir ginti savo šeimą, tad tik labai autoritetingas lyderis galėjo įtikinti žemaičius įsiveržti į priešų valdomą teritoriją. Kuršiai Durbės mūšyje taip pat nebūtų perėję į žemaičių pusę, (15) jeigu nebūtų tikėjęsi jų pargalės, o tai vėlgi reiškia, kad žemaičiams turėjo vadovauti pergalėmis jau pasižymėjęs karvedys. Žodžiu, prielaidą, kad Durbės mūšyje žemaičiams vadovavo Alminas, galima pagrįsti nepalyginamai geriau negu prielaidą, kad Aizkrauklės mūšyje (1279 m.) lietuviams vadovavo Traidenis arba kad Šiaulių mūšį (1236 m.) laimėjo Vykintas (pastaroji, kaip žinome, remiasi tik neaiškia Ipatijaus metraščio užuomina, kad šis žemaičių kunigaikštis kažkurio metu iki 1248 m. buvo pražudęs daug Ordino brolių (16)).

Tad kodėl mūsų istoriografijoje tokia gaji teorija, kad Durbės mūšyje žemaičiams vadovavo Treniota?

Istoriografijos inercijos problema

Atrodytų, profesorius Edvardas Gudavičius dar 1982 m. argumentuotai įrodė, kad Treniota nebuvo žemaičių kunigaikštis ir Durbės mūšyje jiems vadovauti negalėjo, (17) bet šiemet docento Romo Batūros lankstinukui „Durbės mūšiai – 750“ parašytoje apžvalgoje senoji tezė vėl kartojama (18), niekuo jos nepagrindžiant. Analogiškas įrašas atsirado ir šalia paminklo Durbėje pastatytoje informacinėje lentoje.

Tai verčia dar kartą peržvelgti E. Gudavičiaus išdėstytus argumentus. Pirma, Eiliiotoji Livonijos kronika visiškai aiškiai nurodo, kad žemaičiai pas Treniotą *siuntė pasiuntinius*. (19) Antra, prakalboje, kurią, sprendžiant iš kronikos teksto, Mindaugui vėliau išrėžė pats Treniota, apie žemaičius sakoma „jie“, o ne „mes“. (20)

Vėlesnėse kronikose suveikė „sugedusio telefono“ dėsnis. Naujesniojoje Didžiųjų magistrų kronikoje Treniota virto žemaičių pasiuntiniu pas Mindaugą (21), o dar vėlesniuose veikaluose transformavosi į žemaičių kunigaikštį. (22) Tik fantazijos polėkiu ir įpročiu viską painioti pagarsėjęs Simonas Grunau pavertė jį kryžiuočius prie Durbės sumušusiu žemaičių bajoro Vytenio maršalu. (23) Greičiausiai šiai versijai impulsą davė nuogirdos apie Lietuvos metraščiuose užfiksuotą legendą, kad didįjį kunigaikštį Vytenį jo pirmtakas Traidenis vaikystėje paėmė iš Ariogalos, o vėliau paskyrė savo maršalu (24), tik Simonas Grunau viską apvertė aukštin kojom ir dar sumaišė Traidenį su Treniota (Lietuvos metraščiai, beje, juos irgi painioja). Kaip bebūtų, Simonas Grunau taip pat prisidėjo prie Treniotos kaip žemaičių kunigaikščio ir Durbės mūšio nugalėtojo įvaizdžio įtvirtinimo, ir galiausiai ši tezė persikėlė į istorinius veikalus.

Galbūt Treniotos „žemaitiškumo“ įspūdį stiprino ir Ipatijaus metraščio pastaba, kad, sumanęs nužudyti Mindaugą, Daumantas kreipėsi į Treniotą, kuris *tuomet buvo Žemaitijoje*. (25) Tačiau čia kalbama apie 1263 m. rudenį, be to, pasakymas „tuomet“ rodo, kad Žemaitija nebuvo įprastinė Treniotos rezidavimo vieta.

Taigi dėmesingesniam istorikui neturėjo būti sunku išpainioti nesusipratimų kamuolį ir pakeisti Treniotą Alminu, bet čia dar kartą suveikė „sugedusio telefono“ faktorius. Esmė ta, kad dėl Jano Dlugošo pateiktos klaidingos chronologijos lenkų ir ja sekusioje lietuvių istoriografijoje ilgam buvo įsitvirtinusi tezė, kad Mindaugas atsimetė nuo krikščionybės dar prieš Durbės mūšį ir atitinkamai pats vadovavo žemaičių bei lietuvių kariams. (26) Negelbėjo net tai, kad Simonas Daukantas savo veikaluose pateikė teisingą įvykių seką (27) – Teodoro Narbuto (28) autoritetas nusvėrė, ir Mindaugo vadovavimas tapo vadovėline tiesa (29). Tad kai į mokslinę apyvertą pateko pirminiai istorijos šaltiniai ir nesusipratimas išaiškėjo, buvo neįmanoma iš karto įveikti įsisenėjusio stereotipo.

Lenkų istorikui Julijušui Liatkovskui įrodžius, kad Mindaugas Durbės mūšyje nedalyvavo (30), lietuvių istorikai pamėgino jį paversti bent jau slaptu žemaičių rėmėju. Pačių žemaičių išsirinktą Alminui šioje schemoje neliko vietos – Mindaugo emisaro vaidmeniui daug geriau tiko jo seserėnas Treniota, juolab kad J. Liatkovskis, nepakankamai įdėmiai įsiskaitęs į Eiliiotąją Livonijos kroniką, taip pat palaikė Treniotą žemaičių kunigaikščiu ir priskyrė Skuodo bei Durbės pergales būtent jam. (31)

Nedrąšūs Šležo (32) ir Juozapo Stakausko (33) bandymai šalia Treniotos išryškinti ir Almino vaidmenį susilaukė negailestingos Zenono Ivinskio kritikos. Jis autoritetingai pareiškė, kad: „jeigu žemaičiai būtų turėję kokią nors vadą, kuris būtų net Mindaugui tapęs pavojingas, kaip paprastai bandoma istorinėje literatūroje aiškinti, tai jis, be abejo, koku nors būdu būtų buvęs užfiksuotas šaltiniuose. Prieš 1257 m. kartą pasirodęs Alminas tokiu vadu nebuvo. Nebuvo tada Žemaičiuose ir kito stambaus vado, kuris būtų galėjęs tiek užimponuoti Aukštaičiams, kad jų gyventojai vieni patys būtų dėjęsi prie žemaičių ir jų kovas rėmę. (34) ... To Alimino reikšmė čia yra perdėta. Nuo 1256 m., po staigaus pasirodymo, jis niekur daugiau neminimas.“ (35) Kaip matėme, tai netiesa – Eiliiotoji Livonijos kronika du kartus paminėjo žemaičių vyriausiąjį 1259 m. įvykių kontekste, ir vargu ar galima reikalauti, kad kartą nurodytas šio vyriausiojo vardas būtų kartojamas kiekvienoje strofoje.

Be to, mėgindamas įrodyti, kad Durbės mūšiu turėjo vadovauti Treniota, Zenonas Ivinskis susidūrė su galybe prieštaravimų. Jis negalėjo ignoruoti Eiliiotosios Livonijos kronikos pastabos, kad žemaičiai siuntė pas Treniotą pasiuntinius, todėl pabandė išsisukti tokiu būdu: Treniota, kurį Zenonas Ivinskis laikė Vykinto sūnumi, gavo susitaikyti su Mindaugu ir persikelti į jo dvarą iškart po tėvo mirties (apie 1252 m.), tuo tarpu Vykinto tėvoniją užvaldė Tautvilas; vėliau Treniota atnaujino ryšius su žemaičiais, vadovavo jų kovoms, taip pat ir Durbės mūšiu (čia Zenonas Ivinskis pasiremia Simonu Grunau), bet po Lielvardės kautynių (1261 m. vasario 3 d.) vėl atsidūrė Mindaugo dvare, kad žemaičiai galėtų pas jį atsiųsti pasiuntinius. (36) Kaip matome, galai šioje schemoje niekaip nesueina. Pirma, Treniota verčiamas nuolat bėgioti iš Žemaičių į Mindaugo dvarą ir atgal. Antra, lieka neaišku, kaip ir kada Tautvilas, 1253 m. pradžioje jau buvęs Haliče, sugebėjo atimti iš jo tėvoniją. Trečia, schema vis tiek nepaaiškina, kodėl žemaičiai turėjo pas savo kunigaikštį siųsti pasiuntinius.

Taigi, nors Treniotą žemaičių kovų su Vokiečių ordinu vadu skelbė net garsioji Adolfo Šapokos redaguotoji „Lietuvos istorija“ (37), turime pripažinti, kad nesusipratimų ir prieštaravimų šioje istorijoje galima išvengti tik laikantis prielaidos, kad žemaičiams nuo pradžių iki galo vadovavo Alminas, o Treniota rezidavo kažkur Mindaugo valdomoje Lietuvoje.

Kas buvo Treniota?

Norint galutinai išspręsti Treniotos problemą, reikia atsakyti kas jis buvo, ir kas galėjo jį sieti su žemaičiais.

1312 m., popiežiaus įgaliotiniui Pranciškui Molianiečiui renkant duomenis apie Ordino skriaudas vietiniams tikintiesiems ir kaimynams pagonims, buvo užfiksuoti įdomūs liudijimai apie Mindaugo apostazės aplinkybes. Pasak dominikonų

ordino vienuolio brolio Danieliaus iš Tartu, „Ordino broliai padarė kažkokių nuostolių paties karaliaus vienam sūnėnui, o kadangi nenorėjo pačiam karaliui ar jo sūnėnui atlyginti šių nuostolių, pats karalius metė tikėjimą.“ (38)

To paties ordino vienuolio brolio Bertoldo iš Rygos pasakojimas panašus: jis paliudijo „girdėjęs kalbant vieną pirkli, kad tas karalius metė tikėjimą dėl tokios priežasties. Minėtas karalius turėjo vieną karingą dėdę, ir tas siuntė savo tarnus su kažkokiomis prekėmis į pagonių kraštą, o minėti broliai tas prekes iš minėtų tarnų atėmė. Todėl minėtas karaliaus dėdė išgirdęs, kad buvęs atimtas jo turtas, tarė minėtam karaliui: „Tu tapai krikščionimi ir sudarei su jais taiką, žiūrėk, kokią draugystę jie su mumis palaiko“. Tai išgirdęs, karalius tarė: „Aš pasiūsiu pas juos savo pasiuntinius ir liepsiu viską tau gražinti“. Ir pasiuntęs pas brolius savo pasiuntinius, paprašė gražinti minėtas prekes, o broliams nenorint gražinti, minėtas karalius sutiko, kad gražintų bent pusę to, kas buvo atimta. Minėtiems broliams [net] to nenorint daryti, minėtas karaliaus dėdė su didele kariuomene įžengė į krikščionių žemę ir padarė ten didelių nuostolių. Vėliau Lietuvos kunigaikščiai taip ėmė priešintis minėtam karaliui, kad vėliau jis pats metė tikėjimą.“ (39)

Nėra abejonių, kad abiem atvejais kalbama apie Treniotą, ir istorikai šiuos liudijimus jau seniai seniai yra pastebėję. (40) Vis dėlto prekių užgrobimas greičiausiai buvo tik dingstis karui, ir neatmestina, kad incidentą išprovokavo pats Treniota, siekdamas sukomplikuoti Mindaugo santykius su Ordinu. Kitaip tariant, giluminių jo veiksmų motyvų reikia ieškoti kitur.

Iš Ipatijaus metraščio žinome, kad Treniota buvo Mindaugo sesers sūnus. (41) Kas buvo jo tėvas, šaltiniai nepasako, vis dėlto juose užfiksuota informacija leidžia iškelti keletą prielaidų. 1260 m. birželio viduriu datuotame Mindaugo akte, kuriuo jis palieka Lietuvos karalystę Vokiečių ordinui tuo atveju, jei mirtų be teisėtų paveldėtojų, tarp kitų liudininkų minimas Mindaugo seserėnas Lengvenis. (42) Aktas paprastai laikomas falsifikatu, (43) nes tarp liudininkų minimas ir tuoj po Mindaugo karūnavimo pareigų netekęs ir iš Livonijos išvykęs magistras Andrius Štirlandas. Antra vertus, Henrikas Lovmianskis buvo linkęs pripažinti jį autentišku Lietuvos pusės liudininkų sąrašo pagrindu, (44) pabrėždamas, kad iš devynių jame minimų didikų keturi yra paliudyti kituose šaltiniuose. Henrikas Lovmianskis pastebėjo, kad viduramžių aktuose galėdavo būti nurodomi ne tik susitarimo dokumentinės fiksacijos, bet ir paties jos sudarymo liudininkai – t. y. susitarimas, kad Mindaugui mirus be įpėdinių, Lietuva atiteks Ordinui, galėjo būti parengtas dar 1253 m., tik jo patvirtinimas užtruko iki 1260 m. Kaip bebūtų, istoriografijoje irgi sutariama, kad šio akto liudininkų sąrašas neišgalvotas.

Taigi, atsižvelgdamas į jame esančią informaciją, Edvardas Gudavičius iškėlė prielaidą, kad Lengvenis galėjo būti Treniotos brolis. (45) Be to, jis atkreipė dėmesį, kad 1251 m. Mindaugo karių išpuoliui iš Vorutos vadovavo jo svainis (46), ir pagrįstai išsakė abejonių dėl šio asmens tapatinimo su Mindaugo žmonos sesers vyru Daumantu, kuris mirė tik 1299 m. ir todėl 1251 m. turėjo būti dar labai jaunas. (47) Šios E. Gudavičiaus įžvalgos išties vertingos, tačiau reikia pastebėti, kad lotyniškas žodis „sororius“, apibūdinantis Lengvenį anksčiau aptartame akte, gali būti verčiamas ne kaip „tik seserėnas“ (sesers sūnus), bet ir kaip svainis (sesers vyras).

Kad Lengvenis buvo greičiau Mindaugo sesers vyras, o ne sūnus, suponuoja ir Eiliuotoji Livonijos kronika: pradėdama pasakojimą apie šį Lietuvos didžiūną, ji neužsimena apie jo kraujo ryšius su Mindaugu, bet pastebi, kad „aukščiausiasis karalius Lietuvoje jam buvo palankus“. (48) Palankumas kaip tik galėjo išplaukti iš susigiminiavimo per vedybas, tuo tarpu apie labiau įpareigojančią kraujo giminybę kronikoje tikriausiai būtų buvę pranešta tiesiai.

Kada Lengvenis vedė Mindaugo seserį, sunku pasakyti. Mindaugo tėvas mirė dar prieš 1219 m. – greičiausiai žuvo 1213 m. prie Lielvardės, kovodamas su kalavijuočiais (49), taigi Mindaugo sesuo negalėjo gimti vėliau šio laiko ir atitinkamai turėjo sulaukti santuokinio amžiaus dar iki XIII a. 3-iojo dešimtmečio pabaigos. Prielaida, kad ji ištekėjo už Lengvenio apie 1230 m. derinasi su Treniotos pasirodymu istorijos arenoje 1261 m. – tuo metu jam galėjo būti apie 25–30 metų, ir jis jau tikrai buvo subrendęs savarankiškai politinei veiklai.

Pats Lengvenis į šaltinių akiratį pateko tik apie 1244–1246 m., bet tuo nereikia stebėtis, nes iki šio laikotarpio žinių apie Lietuvą apskritai maža. Istorijos arenoje Lengvenis pasirodė jau kaip subrendęs vyras ir patyręs karvedys – Ipatijaus metraštininkas liudija jį apie 1245 m. vadovavus lietuvių žygiui į Melniko apylinkes. (50) Panašiu metu Lengvenis atkreipė ir kryžiuočių dėmesį. Pasak Eiliuotosios Livonijos kronikos, jis susivaidijo su savo kaimynais – broliais Tuskiu, Milgerinu ir Ginteikiu. Šie sudarė sąmokslą su Livonijos kryžiuočiais, pagrobė Lengvenį ir nuvežė jį Milgerino žemę, o iš ten – per Aizkarauklę į Rygą. Naudodamiesi situacija, kryžiuočiai surengė žygį į Lengvenio žemę, sudegino jo dvarą ir nukovė brolių, bandžiusių pulti juos iš užnugario. Lengvenis iš sielvarto mėgino nusižudyti, bet kryžiuočiai jam sutrukdė. Vėliau Lengvenis buvo išpirktas ir atsikeršijo žygiu į Cėsis, kur sumušė vietinį komturą, nukaudamas jį patį ir 9 jo riterius. Dešimtas buvo paimtas į nelaisvę ir iki pat Lietuvos turėjo nešti nukirstą komturų galvą. (51) Visa tai rodo, kad Lengvenis simpatijomis kryžiuočiams neįtaig.

Tiesa, vidaus karas privertė jį apmaldyti savo ankstesnę priešišumą, o vėliau Lengvenis, matyt, kaip ir pats Mindaugas, tapo savo ankstesnės politikos įkaitu – neatmestina, kad jis rėmė savo svainio sąjungą su Ordinu iki pat Durbės mūšio. Tačiau Treniotai, kuris iki pat 1248 m. turėjo būti auklėjamas neapykantos kryžiuočiams dvasia ir kurio neslėgė klaidingų sprendimų našta, žemaičių pergalės negalėjo nedaryti įspūdžio.

Antra vertus, Treniotos suartėjimą su žemaičiais galėjo lemti ir praktiniai motyvai. Lengvenio ir atitinkamai Treniotos valdos plytėjo šiaurinės Lietuvos pasienyje, galbūt apie Linkmenis, kurių pavadinimas 1433 m. buvo užrašytas kaip „Langwen“, o 1562 m. – „Лыньгвяньского“. (52) Netoliese buvo ir Tuskių, Milgerinų bei Ginteikių valdos, į kurias Lengvenis pretendavo, ir kurias po 1245–1246 m. peripetijų jis tikriausiai buvo užvaldęs, – neatmestina, kad šių teritorijų reikia ieškoti Sėloje. Bet Sėlą Mindaugas 1255 m. spalį užrašė Ordinui (53), o tai reiškia, kad Lengvenio (ir tuo

pačiu Treniotos) valdos galėjo būti apkarpytos. Net jeigu ši prielaida klaidinga, Treniotai negalėjo nekelti nerimo grėsmingas Ordino slinkimas link jo tėvoninių valdų. Taigi, netenka stebėtis, kad mirus tėvui – o tai greičiausiai atsitiko netrukus po Durbės mūšio – Treniota užmezgė su žemaičiais prekybinius ryšius ir ėmė veikti jų naudai.

Alminas

Išsiaiškinus visus su Treniota susijusius klausimus, galima grįžti prie Almino ir pamėginti perprasti jo iškilimo istoriją.

Pirmiausiai, verta aptarti jo kilmę.

Ipatijaus metraštis, pasakodamas apie 1219 m. Lietuvos ir Haličo-Volynės taikos sutartį, mini du žemaičių kunigaikščius – Girdvilą ir Vykintą, tačiau žemaičiais taip pat laikytini ir iškart po jų išvardinti Ruškaičių bei Bulaičių (ar Bulionių) giminių atstovai, nes Deltuvos kunigaikščiai toliau išskiriami į atskirą grupę. (54)

Vykintas ir Bulaičiai, kaip žinome, buvo aktyvūs Tautvilo rėmėjai (55), ir tai daugmaž atitinka Ipatijaus metraščio pastabą, kad Tautvilą parėmė „pusė žemaičių“. (56) Tačiau Almino siekis atkurti gerus santykius su Mindaugu liudija, kad jis nepriklausė Tautvilo rėmėjų stovyklai.

Mindaugo pusę, regis, palaikė Ruškaičiai, nors kategoriškai to tvirtinti negalima. 1219 m. taikos sutartį tvirtinę šios giminės atstovai tuo metu jau buvo sulaukę brandaus amžiaus (Vyžeikis minimas kartu su sūnumi, o prieš jį einantys Gintibutas, Vambutas, Butautas turėjo būti dar vyresni), tad greičiausiai išmirė dar prieš 1248 m. Giminė dėl to galėjo susiskaidyti. Vis dėlto jaunesnieji Ruškaičiai Eisvinas ir Sirvydas šaltiniuose figūroja kaip Mindaugo karvedžiai: Eisvinas vadovavo žygiui į Volynę 1244 m. (57), o Sirvydas – žygiui į Vozviaglį 1255 m. (58) Pastarojo žygio istorija įdomi: Mindaugo sąjungininkai Haličo-Volynės kunigaikščiai užėmė Vozviaglį, nelaukdami lietuvių, o lietuviai, likę be grobio, labai supyko ir patraukė siaubti Volynės – t. y. žygis baigėsi Mindaugo karvedžių (Sirvydo Ruškaičio ir Chvalo) maištu, ir nežinia ar galima tikėti Ipatijaus metraščio tvirtinimu, kad jį išprovokavo grobio praradimas. Juk jeigu lietuvių kariams būtų rūpėjęs vien tik grobis, vadai būtų galėję nesunkiai nuvesti juos link Kijevo, kaip buvo planuota iš pradžių. Kitaip tariant, peršasi prielaida, kad Sirvydo Ruškaičio maištą turėjo lemti daug gilesnės priežastys. Vis dėlto iki 1255 m. jis buvo Mindaugo tarnyboje, o tai būtų varžę Almino veiksmus, jeigu jis būtų buvęs Ruškaičių giminės atstovas.

Taigi Alminą belieka kildinti iš Girdvilo giminės, nors antra vertus, jis nebūtinai turėjo būti susijęs su 1219 m. taikos sutartį tvirtinusiems žemaičių kunigaikščiais. Mindaugo donaciniai aktai leidžia identifikuoti bent šešias žemaičių žemes: Raseinius, Laukuvą, Betygalą, Ariogalą, Karšuvą ir Kražius. Žemaitijai taip pat priskirtinos ir patikimai nelokalizotos Kuleinių (ar Kolainių) ir Vangių žemės bei Šiauliai, kurie Mindaugo donacijose neminimi. Taigi XIII a. Žemaitijos teritorinių-politinių vienetų ir 1219 m. sutartyje išvardintų žemaitiškų valdančiųjų giminių skaičius gerokai skiriasi, o tai reiškia, kad nemenka dalis mažiau įtakingų žemaičių kunigaikščių (ar žemių vyresniųjų) liko šioje sutartyje nepaminėti.

Kiek lengviau nustatyti Almino geografinę kilmę. Eiliuotoji Livonijos kronika teigia, kad kuršiai buvo jo kaimynai, (59) tad Almino valdų reikėtų ieškoti Karšuvos arba Laukuvos žemėse. Vis dėlto atrodo, kad Laukuvą galima atmesti – Mindaugas ją padalino perpus Vokiečių ordinui (60) ir vyskupui Kristijonui (61), o tai suponuoja, kad 1253–1254 m. ši žemė neturėjo tvirtos vadovybės. Vėliau Laukuvos reikšmė dal labiau sumažėjo – XIV–XV a. sandūros politinių kovų dėl Žemaitijos kontekste ji net nebuvo minima. (62) Taigi nuo XIII a. vidurio Laukuva ryškesnių lyderių neturėjo.

Karšuva – priešingai – buvo vienas iš svarbiausių Žemaitijos teritorinių-politinių vienetų. Mindaugas ją atidavė Ordinui visą (63), o imperatorius Liudvikas Bavaras savo 1337 m. donacijoje Karšuvą net prilygino pačiai Žemaitijai (64). Panašiai elgėsi ir XIV a. 3-ame dešimtmetyje rašęs Vokiečių ordino kronikininkas Petras Dusburgietis. (65) Tačiau Mindaugo 1257 m. ir 1259 m. donacijos liudija, kad jo laikais Karšuva įėjo į Žemaitijos sąvoką. (66) Dar reikia pastebėti, kad nuo XIV a. pradžios dėl kryžiuočių spaudimo Karšuvos reikšmė ėmė nuosekliai mažėti. Nors pati Karšuvos pilis išstovėjo iki pat karo pabaigos, apie 1307–1315 m. karšuviškiai apleido Skronaitę ir Bebrivaitę, po 1328 m. nebeliko Pūtvės ir Aukaimio, o Karšuvos žemė, regis, taip pat suskilo. (67) Visa tai rodo, kad XIV a. šaltiniuose užfiksuotą išskirtinį statusą Karšuva galėjo įgyti tik XIII a. antroje pusėje, ir atitinkamai jį galima laikyti Almino politiniu palikimu.

Į Karšuvą dėmesį atkreipia ir Vokiečių ordino politika: šv. Jurgio pilį buvo nuspręsta statyti būtent šios žemės pakraštyje, (68) nors žemaičių žygiai tuo metu aiškiai vyko iš Žemaitijos šiaurvakarių Kuldygos kryptimi – per Skuodą (69) ir Vartają. (70) Šv. Jurgio pilies pastatymas šio kelio gynybai neturėjo jokios įtakos, taigi parinkdami jai vietą, kryžiuočiai turėjo vadovautis kitais sumetimais, ir labai tikėtina, kad šiuo atveju buvo taikomasi į vyriausiojo žemaičių vado valdas.

Trumpiau tariant, įvairūs duomenys rodo, kad Alminą reikia kildinti iš Karšuvos, ir kad jo politinė karjera prasidėjo būtent šioje žemėje.

Pirmąsias Almino veikimo apraiškas galima pastebėti 1252 m. pabaigoje. Tų metų rudenį kryžiuočiai pastatė Klaipėdos pilį, ir ją iš karto puolė sembai su lietuviais. Apie šį žygį žinome faktiškai tik iš to, kad 1253 m. vasario 8 d. Kuršo vyskupo Henriko akte, kuriame nustatomos kuriamo Klaipėdos miesto ribos, minimi kažkokie lietuvių ir sembų įtvirtinimai, įrengti pirmosios Klaipėdos pilies apgulai. (71) Eiliuotoje Livonijos kronikoje sembų žygį prieš naujai pastatytą Klaipėdos pilį taip pat aprašomas, bet jis priskiriamas Livonijos magistro Anono Zangerhauzeno valdymo pradžiai (72), t.y. 1253 m. rudeniu, nes pasak tos pačios kronikos, Anonas Zangerhauzenas, 1256–1257 m. sandūroje

tapęs Vokiečių ordino didžiuoju magistru, Livoniją valdė trejus metus. (73) Taigi atrodo, kad Eiliuotoji Livonijos kronika čia bus suplakusi į vieną du žygius, ir ja remtis negalima.

Vis dėlto vyskupo Henriko aktas nepalieka abejonių dėl paties žygio fakto, ir todėl jo aplinkybes verta aptarti išsamiau. Kas buvo tie lietuviai, dalyvavę pirmosios medinės Klaipėdos pilies apsiaustyje? Aišku, kad ne Mindaugo žmonės, bet ir ne Vykinto. Vykintas tuo metu jau buvo nusilpęs, jo sąjungininkų gretos išretėjo: Vismantas Bulaitis žuvo 1251 m., gindamas Vykinto pilį, (74) iki 1252 m. pabaigos kovose su Mindaugu tikriausiai žuvo ir jo broliai Gedvilas bei Sprudeikis. (75) Antra vertus, Bulaičiai ir pats Vykintas, kaip galimas Šiaulių mūšio vadas, būtų sietini su Šiaulių žeme (76), o tai reiškia, kad kryžiuočių įsitvirtinimas Klaipėdoje nebuvo jiems gyvybiškai svarbus.

Pagaliau 1252 m. vidaus padėtis Livonijoje buvo labai neaiški. Magistas Andrius Štirlandas už sąjungą su Mindaugu buvo pašalintas iš pareigų. (77) Vadovavimą Vokiečių ordinui Livonijoje perėmė didžiojo magistro vietininkas Eberhardas Zeinas. (78) Sunku pasakyti, ar jis tapo pilnaverčiu Livonijos magistru, ar tik laikinai ėjo šias pareigas – 1253 m. liepą Mindaugo donacijoje Andrius Štirlandas vėl vadinamas magistru (79), taigi šis titulas jam buvo arba paliktas, arba trumpam gražintas, siekiant pagerinti santykius su Mindaugu. Vis dėlto nuo 1252 m. Andrius Štirlandas livoniškajai Ordino šakai realiai nebevadovavo, o Eberhardo Zeino laikysena Mindaugo atžvilgiu buvo nepalyginamai santūresnė.

Formaliai jis neatsisakė sąjungos, o 1252 m. viduryje surengė žygį į Žemaitiją, galbūt net kliudydamas Mindaugo priešininkų žemes. (80) Tačiau Mindaugo karūnacija, kuriai popiežius buvo davęs leidimą dar 1251 m. liepos 17 d. (81), aiškiai buvo vilkinama, o tai reiškė, kad Ordinas neužkerta sau kelio vėl paremti Tautvilą, kuriam, pasak Ipatijaus metraščio, buvo palankus Rygos vyskupas ir kiti. (82) Taigi, turėdamas viltį atnaujinti sąjungą su Ordinu, Vykintas tikrai nebūtų puolęs Klaipėdos.

Tuo tarpu vakarų žemaičiams, kurie vėliau ir tapo Mindaugo donacijų objektu, Klaipėda turėjo būti kaip rakštis. XV a. pradžios dokumentai atskleidžia, kad žemaičių požiūriu, ši pilis buvo pastatyta jų žemėse. (83) Mindaugo bandymai užkirsti kelią kryžiuočių įsitvirtinimui Kurše 1245 m. (84) taip pat rodo, kad po Šiaulių mūšio šis kraštas buvo patekęs Lietuvos (ar žemaičių) įtakon, ir labai tikėtina, kad Pietų Kuršą kontroliavo būtent su juo besiribojanti Karšuva. Taigi, pastatydamas Klaipėdą, Ordinas įsiveržė į Karšuvos įtakos sferą, be to, ši pilis kėlė Karšuvai ir tiesioginę grėsmę. Kitaip tariant, Klaipėdos sunaikinimu labiausiai buvo suinteresuoti būtent karšuviškiai – t.y. Alminas.

Tiesa, pulti Klaipėdos vien savo jėgomis jis turbūt nebūtų ryžęsis, bet čia suveikė sembų faktorius. Sembai buvo stipri ir gerai organizuota baltų gentis, tuo metu vis dar sėkmingai besiginanti nuo kryžiuočių puolimų iš pietų (85), tačiau, gęstant Pirmajam prūsų sukilimui, serbams desperatiškai reikėjo sąjungininkų. Be to, pastatydamas Klaipėdą, Ordinas sukėlė grėsmę sembų užnugariui, nes per Kuršių neriją Semba tapo lengvai pasiekiamą jo livoniškajai šakai. Taigi bendri interesai turėjo paskatinti sembus sudaryti sąjungą su Alminu, o tai didino pastarojo politinį svorį ir Žemaitijos viduje.

Kitas 1252–1253 m. sandūros įvykis, liudijantis Almino veikimo pradžią, buvo Tautvilo pabėgimas į Haličą. (86) Tą būtų galima aiškinti ir Vykinto mirtimi, nes pastarasis šaltiniuose daugiau nebeminimas. Vis dėlto Vykinto mirtis pati savaime negalėjo atstumti nuo Tautvilo visų jo rėmėjų. Ipatijaus metraštis teigia, kad žemaičiai ir jotvingiai buvo Mindaugo papirkti (87), bet net ir papirkimui turėjo atsirasti tam tikros psichologinės prielaidos. Kitaip tariant, žemaičių ir jotvingių atsimetimą nuo Tautvilo turėjo lemti visas priešasčių kompleksas –karinės nesėkmės, žymesnių rėmėjų mirtys, materialinės paskatos – bet svarbiausia, turėjo atsirasti naujas traukos centras, t. y. naujas lyderis su alternatyvia veiklos programa.

Mindaugas buvo suinteresuotas remti Alminą. Pastarojo priešiškus kryžiuočiams nebuvo kliūtis – atvirkščiai, flirtuodamas su naujuoju žemaičių lyderiu, Mindaugas davė ženklą kryžiuočiams, kad, jeigu karūnacija bus toliau vilkinama, jis gali apskritai nutraukti sąjungą su Ordinu. Be to, tikėtina, kad Mindaugas iš pradžių nė neketino užleisti Žemaitijos kryžiuočiams.

Ryžtis teritorinėms nuolaidoms jį turbūt privertė nepalankiais besiklostančios aplinkybės: pirma, Alminui ir jo sąjungininkams sembams nepavyko sugriauti Klaipėdos; antra, pačiam Mindaugui nepavyko susitaikyti su Tautvilą remiančiu Haličo kunigaikščiu Danilu. (88) Tokiomis aplinkybėmis Mindaugas buvo priverstas priimti Ordino sąlygas ir užrašyti jam didžiąją dalį Žemaitijos (Karšuvą, Kražius, pusė Raseinių, Laukuvos, Betygalos, Ariogalos, taip pat patikimai nelokaluotas Kuleinių bei Vangių žemes), Veisiejų (?) žemę, pusę Dainavos bei Nadruvą. (89)

Atrodytų, tai turėjo sužlugdyti Alminą – jo viltys buvo išduotos, jo politika patyrė triuškinantį smūgį. Neatmestina, kad jeigu kryžiuočiai iš karto būtų pamėginę įsitvirtinti jiems užrašytose žemėse, bent dalis žemaičių būtų jiems pasidavusi. Tačiau susidaro įspūdis, kad Ordino vadovybė pati išsigando, apžiojusi pernelyg didelį kašnį. Andrius Štirlandas po Mindaugo karūnacijos per Lietuvą išvyko į Vokietiją. (90) Eberhardas Zeinas ne vėliau kaip 1253 m. rudenį (o gal ir anksčiau, nes Eiliuotoji Livonijos kronika 1250–1253 m. įvykius aprašo labai netiksliai) taip pat apleido Livoniją ir paprašė didįjį magistrą Poponą Osterną paskirti į jo vietą ką nors kitą. (91)

Pasinaudodami tarpuvaldžiu, senieji Almino sąjungininkai sembai, atrodo, dar kartą užpuolė Klaipėdą. (92) Sugriauti pilies ir vėl nepavyko, bet kai naujai paskirtas Livonijos magistras Anonas Zangerhauzenas maždaug 1253–1254 m. sandūroje surengė keršto žygį į Sembą. Jis buvo sutriuškintas ir tik per vargą prasiveržė atgal. (93) Ši sembų pergalė leido Alminui atgauti jėgas.

1254 metai atnešė daugybę įvairiausių įvykių, bet Žemaitijos padėtis ir toliau liko neaiški. Kovo 12 d. Mindaugas užrašė antrą pusę Raseinių, Betygalos ir Laukuvos žemių naujai paskirtam Lietuvos vyskupui Kristijonui, kuris buvo ir Vokiečių ordino narys. Galima neabejoti, kad šiose žemėse jis ėmėsi ieškoti potencialių kolaborantų, nors realios valdžios Kristijonas, matyt, nesugebėjo įgyti, nes apie 1255 m. surašyto traktato „Žemių aprašymas“ autorius pastebi, kad Žemaitijoje Dievo žodis dar niekada nebuvo skelbtas be kalavijo. (94)

Žemaičių likimo broliai jotvingiai 1253–1254 m. sandūroje patyrė smarkų Haličo kunigaikščio (nuo 1253 m. pabaigos – Rusios karaliaus) Danilo puolimą, todėl pamėgino ieškoti pastarojo sąjungininko Mazovijos kunigaikščio Ziemovito globos. (95) Tačiau jotvingių bandymai laviruoti iš esmės baigėsi nesėkme: 1254 m. rudenį Danilas ir Ziemovitas sudarė su Vokiečių ordinu sutartį, pagal kurią Ordinui turėjo atitekti du trečdaliai Jotvos, o jiems – vienas trečdalis, kurį, savo ruožtu, buvo planuojama pasidalinti pusiau. (96)

Mindaugas 1254 m. antrojoje pusėje pagaliau užbaigė vidaus karą Lietuvoje. Tautvilas gavo Polocką, o jo rėmėjo Haličo kunigaikščio Danilo sūnus Romanas – Naugarduką, Valkaviską ir Slonimą. Tiesa, formaliai jis turėjo tapti Mindaugo vasalu. Taiką papildomai sutvirtino kito Danilo sūnaus Švarno vedybos su Mindaugo dukra. (97)

Taika galėjo suteikti Alminui viltį, kad sustiprėjęs Mindaugas vėl atsigręš į Žemaitiją, bet taip neatsitiko. O tuo tarpu prūsiškoji Vokiečių ordino šaka, kuriai į pagalbą atėjo Čekijos karalius Otokaras II, ėmė rengti grandiozinį Sembos puolimą.

1255 m. pirmosiomis savaitėmis Semba buvo nukariauta, jos elitas sutiko priimti krikštą. (98) Nadruviai, skalviai ir jotvingiai organizavo žygį, mėgindami atkurti Semboje pagonių valdžią, bet nesėkmingai. Tuomet norėdami apginti Nadruvos prieigas, jie pastatė Vėluvos pilį, tačiau įgula netrukus pati išdavė ją kryžiuočiams. (99) Po to Ordinas užėmė Unzatrapio (Vonsdorfo) žemę ir dalį laisvą buvusį Notangos pakraštį. (100) Dėl šių įvykių, matyt, sutiko krikštytis ir dalis jotvingių. (101)

Tuo tarpu Mindaugas Sembos žlugimo akivaizdoje pasistengė dar labiau sustiprinti savo pozicijas Lietuvoje ir įteisinti valstybės plėtrą į Rusios žemes. Jis išsirūpino popiežiaus Aleksandro IV leidimą karūnuoti savo sūnų, o taip pat teisę pasilaikyti sau tuos pagonių ir schizmatikų kraštus, kuriuos sugebės „laimėti Kristaus tikėjimui“, nepažeisdamas kitų katalikų teisių (abi bulės datuotos 1255 m. kovo 6 d. (102)).

Visa tai turėjo galutinai pribauginti Alminą, bet, užuot pripažinęs pralaimėjimą, jis perėjo į kontrpuolimą. Apie tai liudija popiežiaus Aleksandro IV 1255 m. kovo 7 d. bulė, kurioje šis ragina Mindaugą pasirūpinti vyskupo Kristijono kebliais reikalais ir ginti jį bei jo vyskupiją (matyt, padovanotąsias valdas) ne tik nuo pagonių, bet ir nuo savo paties valdinių. (103) Pastaroji pastaba taip pat byloja, kad kieta Almino politika tapo iššūkiu ir Mindaugo autoritetui.

Kad naujai iškepto Lietuvos karaliaus politikai trūko palaikymo liudija ir anksčiau minėtas jo karvedžių Sirvydo Ruškaičio ir Chvalo maištas žygio į Vozviaglį ir Kijevą metu. (104) Matyt, dėl šių aplinkybių Mindaugas ir buvo priverstas 1255 m. spalį užrašyti Vokiečių ordinui Sėlą. (105)

Vis dėlto toks nuolaidžiavimas negalėjo patikti nei pačiam Mindaugui, nei jo valdiniam, kurie, kaip jau minėta, galėjo turėti Sėloje savų interesų. Todėl nuo 1255 m. realybę pripažinti atsisakantis ir tuo maištingas nuotaikas kurstantis Alminas tapo Mindaugui tikra rakštim.

Pats Alminas šito, matyt, nesuvokė. 1255 m. pabaigoje ar 1256 m. pradžioje jis surengė žygį į Kuršą, tikėdamasis, kad pergalė prieš Ordiną atvers Mindaugui akis. (106) Bet kuo geriau jam sekėsi, tuo aiškiau Mindaugas rodė savo priešišumą. Kai po 1257 m. pradžioje laimėto Klaipėdos mūšio Alminas privertė Ordiną sudaryti paliaubas, Mindaugas iš pradžių patvirtino savo ankstesnius dovanojimus, pridėdamas dar pusę Panemunės žemės, (107) o paskui atidavė Ordinui ir visą Žemaitiją (108) – matyt, su puse Ariogalos ir Šiaulių žeme, kurias anksčiau ketino pasilikti sau. Kai paliaubos priartėjo prie pabaigos, Mindaugas 1259 m. rugpjūčio 7 d. dar kartą užrašė Ordinui visą Žemaitiją ir Jotvą (išskyrus kelis valsčius), dar papildymas šias donacijas Skalva. Neatmestina, kad ir Durbės mūšio išvakarėse Mindaugas išreiškė lojalumą Ordinui, paskirdamas jį Lietuvos karalystės paveldėtoju tuo atveju, jeigu mirtų be įpėdinių. (109)

Taigi Alminui teko kovoti ne tik su kryžiuočiais, bet ir su demonstratyviu Mindaugo netikėjimu jo kovos ilgalaike sėkme. Galima sakyti, kad Mindaugo ir Almino asmenyse žūtbūtinai susigrūmė nesutaikomos politikos paradigmos: prisitaikėliškas realizmas ir drąsus, jokių kompromisų nepripažįstantis idealizmas.

Vis dėlto idealizmas nugalėjo. Mindaugo donacijos parodo, kaip plito Almino įtaka – iš pradžių į Panemunę, paskui visa Žemaitija, paskui Jotva ir Skalva. 1259 m. rudenį laimėjęs Skuodo mūšį ir ties Vartaja pasprukęs kryžiuočiams iš po nosies, Alminas išprovokavo žiemgalių sukilimą. (110) Durbės mūšio metu į jo pusę perėjo kuršiai, (111) 1260 m. rugsėjo 20 d. prieš kryžiuočius sukilo prūsai (112), 1261 m. vasarį – net ir tolimoji Saremos sala. (113) Faktiškai sukilo ir Lietuva, nes jei tikėsime Eiliuotąja Livonijos kronika, Treniota prirėmė Mindaugą ne tik maldavimais, bet ir grasinimais. (114)

Taigi žemaitiškas Almino užsispyrimas sudarė sąlygas Lietuvai atkurti savo teritorinį vientisumą ir laimėti iš esmės jau pralaimėtą karą. Dar daugiau – pergalė kare prieš kryžiuočius visiems laikams tapo mūsų tapatybės pagrindu. Todėl Alminą reikia laikyti viena įtakingiausių mūsų istorijos asmenybių, nusipelnusių ne tik vietos įvairiuose šimtukuose, bet ir solidaus paminklo.

Literatūra ir šaltiniai:

1. *Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių*, Vilnius, 2005, p. 232–233.
2. Gudavičius E., *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*, Vilnius, 1989, p. 121; *Mindaugo knyga*, p. 232–233.
3. Gudavičius E., *Mindaugas*, Vilnius, 1998, p. 262.
4. Ivinskis Z., Durbės kautynės 1260 m. ir jų politinis vaidmuo. Žemaičių karai su vokiečiais 1256–1270 m. laikotarpyje, *Karo archyvas*, t. 8, 1937, p. 32.
5. Stakauskas J., *Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje*, Vilnius, 2004, p. 157.
6. Gudavičius E. Alminas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius, 2001, t. 1, p. 376; Gudavičius E. Alminas, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1985, t. 1, p. 50.
7. *Mindaugo knyga*, p. 240–241.
8. *Mindaugo knyga*, p. 243–244.
9. *Mindaugo knyga*, p. 247–248.
10. *Mindaugo knyga*, p. 248–252.
11. *Mindaugo knyga*, p. 252.
12. *Mindaugo knyga*, p. 253–254.
13. *Mindaugo knyga*, p. 278–280.
14. *Mindaugo knyga*, p. 263.
15. Petras Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*, Vilnius, 1985, p. 142.
16. *Mindaugo knyga*, p. 81.
17. Gudavičius E. Ar Treniota žemaičių kunigaikštis?, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, Serija A*, 1982, t. 4, p. 63–70.
18. Batūra R. 250 metų (1185–1435 m.) Lietuvos gynybinis karas ir Durbės mūšis, *Durbes kaujai 750 = Durbės mūšiui – 750 = Durbe battle – 750 = Дурбской битве – 750 = Die Schlacht bei Durben – 750. 1260. gada 13. jūlijs – 1210. gada 13 jūlijs*, Durbe, 2010.
19. *Mindaugo knyga*, p. 278.
20. *Mindaugo knyga*, p. 278–279.
21. Die Jungere Hochmeisterchronik, *Scriptores rerum Prusicarum*, Leipzig, 1874, Bd. 5, S. 97: „Die Sameyten senden enen hoiftman an den coninck Mondouwe van Letouwen ende heit Tramiate myt meer anderen...“
22. Gudavičius E. Kas kovėsi Durbės mūšyje, *Istorija*, 1987, t. 27, p. 17.
23. *Simon Grunau's Preussische Chronik*, herausgegeben von Dr. M. Perlbach, Leipzig, 1876, Bd. 1, S. 255.
24. *Lietuvos metraštinis. Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jasas, Vilnius, 1971, p. 66.
25. *Mindaugo knyga*, p. 85.
26. Gudavičius E. Kas kovėsi Durbės mūšyje, *Istorija*, 1987, t. 27, p. 17–19.
27. Daukantas S., *Raštai*, Vilnius, 1976, t. 1, p. 165–172; t. 2, p. 270–279; *Istorija žemaitiška*, Vilnius, 1995, t. 1, p. 381–384.
28. Narbutas T., *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, 1997, t. IV, p. 188–191.
29. Maironis, *Raštai*, Vilnius, 1992, t. III, kn. II, p. 147.
30. Latkowski J., *Mendog*, Kraków, 1892, p. 90–92.
31. Latkowski J., *Mendog*, Kraków, 1892, p. 82.
32. Šležas P., Mindaugas Lietuvos karalius, *Mūsų žinynas*, 1934, t. 37, nr. 117, p. 537, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=53428>
33. Stakauskas J., *Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje*, Vilnius, 2004, p. 157.
35. Ivinskis Z., Durbės kautynės 1260 m. ir jų politinis vaidmuo, *Karo archyvas*, t. 9. p. 25, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=4485>
36. Ivinskis Z., Durbės kautynės 1260 m., p. 46.
37. *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas, 1936, p. 58.
38. *Mindaugo knyga*, p. 116.
39. *Mindaugo knyga*, p. 117.
40. Gudavičius E., *Mindaugas*, p. 287.
41. *Mindaugo knyga*, p. 85.
42. *Mindaugo knyga*, p. 108.
43. *Mindaugo knyga*, p. 108.
44. Lowmianski H., *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, Wilno, 1932, t. 2, s. 325–327.
45. Gudavičius E., *Mindaugas*, p. 150–151.
46. *Mindaugo knyga*, p. 81.
47. Gudavičius E., *Mindaugas*, p. 149–150.
48. *Mindaugo knyga*, p. 204.
49. Baranauskas T., *Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius, 2000, p. 183–185.
50. *Mindaugo knyga*, p. 80.

51. *Mindaugo knyga*, p. 204–212.
52. Batūra R. Linkmenų pilis ir krašto gynyba XIII–XV a., *Ignalinos kraštas*, Vilnius, 1966, p. 37–38; Baranauskas T. Kur buvo Lietuvos žemė?, *Lituanistica*, 2002, nr. 2 (50), p. 17.
53. *Mindaugo knyga*, p. 58.
54. *Mindaugo knyga*, p. 79.
55. *Mindaugo knyga*, p. 79, 81–82.
56. *Mindaugo knyga*, p. 81.
57. *Mindaugo knyga*, p. 80.
58. *Mindaugo knyga*, p. 83.
59. *Mindaugo knyga*, p. 232.
60. *Mindaugo knyga*, p. 51.
61. *Mindaugo knyga*, p. 52.
62. Almonaitis V., *Žemaitijos politinė padėtis 1380-1410 metais*, Kaunas, 1998, p. 83.
63. *Mindaugo knyga*, p. 51.
64. *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans*, tekstus, vertimus bei komentarus parengė S.C. Rowell, Vilnius, 2003, p. 257.
65. Nikžentaitis A., *Nuo Daumanto iki Gedimino. Ikikrikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, Klaipėda, 1996, p. 57.
66. *Mindaugo knyga*, p. 60–61.
67. Almonaitis V., *Žemaitijos politinė padėtis 1380-1410 metais*, p. 32-33; Nikžentaitis A., *Nuo Daumanto iki Gedimino. Ikikrikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, p. 58–59.
68. *Mindaugo knyga*, p. 261; Zabiela G., Vaitkevičius V., Archeologijos paminklų žvalgymas Žemaitijoje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 1998, p. 488.
69. *Mindaugo knyga*, p. 247–248.
67. *Mindaugo knyga*, p. 80.
68. *Mindaugo knyga*, p. 83.
69. *Mindaugo knyga*, p. 232.
70. *Mindaugo knyga*, p. 250–254.
71. Zembrickis J., *Klaipėdos, karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*, Klaipėda, 2002, t. 1, p. 36.
72. *Mindaugo knyga*, p. 225.
73. *Mindaugo knyga*, p. 238.
74. *Mindaugo knyga*, p. 82.
75. *Mindaugo knyga*, p. 79.
76. Baranauskas T., Lietuvos medinės pilys rašytinių šaltinių duomenimis, *Lietuvos archeologija*, 2003, t. 24, p. 64.
77. *Mindaugo knyga*, p. 81.
78. *Mindaugo knyga*, p. 222.
79. *Mindaugo knyga*, p. 51.
80. *Mindaugo knyga*, p. 222.
81. *Mindaugo knyga*, p. 48.
82. *Mindaugo knyga*, p. 81.
83. Dundulis B., *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, Vilnius, 1960, p.
84. *Mindaugo knyga*, p. 198–204.
85. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, Vilnius, 1985, p. 133.
86. *Mindaugo knyga*, p. 82.
87. *Mindaugo knyga*, p. 82.
88. *Mindaugo knyga*, p. 82.
89. *Mindaugo knyga*, p. 51.
90. *Mindaugo knyga*, p. 222.
91. *Mindaugo knyga*, p. 223–224.
92. *Mindaugo knyga*, p. 225–228.
93. *Mindaugo knyga*, p. 231.
94. *Mindaugo knyga*, p. 63.
95. Ипатьевская летопись. Полное собрание русских летописей, Санкт Петербург, 1998, Т. 2., p. 827.
96. *Mindaugo knyga*, p. 44.
97. *Mindaugo knyga*, p. 82.
98. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, p. 134-136; *Mindaugo knyga*, p. 63.
99. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, p. 137.
100. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, p. 137–138.
101. *Mindaugo knyga*, p. 63.
102. *Mindaugo knyga*, p. 57.

103. *Mindaugo knyga*, p. 57.
104. *Mindaugo knyga*, p. 82–83.
105. *Mindaugo knyga*, p. 58.
106. *Mindaugo knyga*, p. 232–233.
107. *Mindaugo knyga*, p. 60.
108. *Mindaugo knyga*, p. 60.
109. *Mindaugo knyga*, p. 108; Lowmianski H., *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 2, p. 325–327.
110. *Mindaugo knyga*, p. 255–256.
111. *Mindaugo knyga*, p. 262–264, Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, p. 142–143.
112. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, p. 145–146.
113. *Mindaugo knyga*, p. 273.
114. *Mindaugo knyga*, p. 278–280.

Nuotraukoje: I. Baranauskienės knygos „Durbės mūšis: nepasidavę lemčiai“ viršelis